

САША РАДОЈЧИЋ

КАПЕЛНИК И
ЊЕГОВА БАНДА

БЕОГРАД
2026

© Српска књижевна задруга 2026.

*Посвећено усјомени на
Сјанислава Кнежевића*

НАГАЂАЊА О СУДБИНИ. МОЈ ПРИЈАТЕЉ ШЛЕЗИНГЕР

Питате ме о судбини? О човековој судбини? То спада међу најтамније и најзагонетније предмете којима наш дух може да се окрене, зато што је питање о судбини са једне стране питање о будућности, која нам је непрозирна и која увек може да буде другачија, у зависности од тога како је уобличи непредвидиве промене околности, а са друге стране, оно је питање о целини једног живота, која је увек, све до смрти, отворена, недовршена, у сваком тренутку спремна да нас изненади, да прекине или да преокрене неки ток ствари на који смо се навикли, или да га улије у неки други. Нечија срећа или несрећа мере се тек на крају пута, када више није могућ никакав велики преокрет. Судбина није одређена унапред, јер тада би било могуће да је сазнамо, као што у то верују они који се залуђују таротом или хороскопом, него се обликује заједно са животом. Како би то било лако, да положај планета или случајно извучена карта одређују нашу будућност. Тада бисмо могли да се отресемо одговорности уколико нам ствари крену

лоше: нисмо ми криви, криве су звезде. Али ни изда-
лека није тако.

Ко би знао да каже какви преокрети чекају неког
младића или неку девојку, док мирно живе у роди-
тељском дому и још нису искорачили у свет? Основни
потези њихове природе већ се виде, њихове склоно-
сти су оцртане, снага њихове воље и чврстина карак-
тера су се већ испољили у разним приликама – али
све то још чека да се потврди, или да се промени, када
их живот доведе пред околности у којима ће морати
самостално да делају, и када ће се на основу тих дела
обликовати њихова слика у очима других. Колико се
само људи разликују у тим стварима! Неки се рано
определе и до краја живота следе један те исти пут,
исту идеју, било да је исправна или не, неспособни за
било какве промене, чак и када су им неопходне, дру-
ги се стално мењају, траже се у овоме или у ономе, и
никако не могу да се нађу, па зато покушавају изнова
и изнова, трећи дуго оклевају пре него што се одлу-
че, и онда погађају, или можда промашују, свој прави
начин, своје место на свету.

Мој пријатељ је био некаква мешавина ових вр-
ста људи. Рано је показао своје склоности ка музици
и био их је свестан, дуго га није држало место, живео
је крајње несигурним животом путујућег музичара,
и тек после много времена се скрасио и стигао до де-
латности по којој ће га, напослетку, запамтити. За
оне које запамтимо, који остављају неки лични печат

у времену у ком живе, обично кажемо да су велики људи. Али на који начин велики? По којим мерилима, чиме се то мери? Јер, ни мало не сумњам у то да ће и мој пријатељ бити запамћен, иако би било тешко да му се у било ком погледу припише нека изузетна величина. Напротив, он је био, у пословима које је обављао, чак и онда и у ономе што је најбоље чинио, чему се посветио, сасвим просечан, или, да и то допустим, мало изнад просека. Али био је у својој делатности први, задуго једини, и зато ће му припасти да буде трајан део сећања многих нараштаја.

Ово не бележим због неке омразе према њему, или из зависти, него казујем онако како јесте. Јер он ни као извођач, ни као капелник, ни као композитор није достигао врх. У свакој од ових музичких професија било је бољих од њега, много бољих, и он је са поштовањем говорио о њима, пошто је био свестан да им није раван. Рожовељђи, Штраус, Лисински – они су га привлачили гравитационом силом своје генијалности, и он је без љутње и зависти умео да се креће унутар њихових орбита, знао је своје место, што је само по себи врлина. Без темељног формалног образовања, право је чудо што је и толико постигао. Велик, не, али то, да ли ће неко бити запамћен, како и по чему, не зависи само од његових способности и умећа које је поседовао, већ и од случаја, од стицаја околности на које не можемо да утичемо, него само да им се вештије, или мање вешто, прилагодимо. А

он је био веома прилагодљив, у том смислу прави музички човек, и случај му је ишао на руку, иако то можда није увек тако изгледало на први поглед.

Имао је он својих успона и падова, као што их има већина људи. Мало чија животна путања се стално уздиже, а исто тако мало чија судбина зна само за слом и неуспех. Као и све друго што нас обележава, оно што називамо својом судбином, саздано је и од лепих и од ружних тренутака, од радости и туге, заноса и потонућа. Када оцењујемо нечији живот, ми хоћемо да сазнамо његов коначни биланс, а не само ову или ону његову епизоду. То не значи да последњи чин оправдава или поништава све што му претходи – али значи да из тог последњег чина не само да сагледавамо и оцењујемо целину онога што му је претходило него и да одатле описујемо ту целину.

У опису живота мога пријатеља ништа нисам измислио, улепшао или додао, него верно записао оно што ми је он сам изговорио, током три дуга дана, прекидајући своју исповест само када бисмо, он или ја, на неко време пали у сан. Ти часови одмора били су ретки и нису трајали дуго, па смо по истеку трећег дана обојица били потпуно исцрпљени. Ако, дакле, на страницама овога списа има неких одступања од истине, то стоји до истрајности моје пажње или до снаге сећања мога пријатеља, а не до његове или моје жеље да у неким питањима не кажемо онако како је било, да нешто прикријемо или искривимо. А што

би исто тако било сасвим разумљиво, сасвим људски. Јер ми желимо да нас други људи прихвате и да о нама добро мисле, чак и када знамо да нисмо увек и у свему добро поступали. Нико од нас није анђео. Нико није црни ђаво. Ми стојимо негде на средини, бића смо и од горњег и од доњег света, блажени и проклету у исти мах, изнутра подељени, нецеловити, недовршени. Нама, таквима, понекад треба прогледати кроз прсте.

Још нешто треба да имају на уму они који буду читали овај спис. Њега чине приче и делови прича које сам записивао онако како их је мој пријатељ говорио, скачући са једне теме на другу, из једне године у другу, из успомена на детињство на делатност зрелог човека, а одатле поново у прошлост, на године несталног, немирног живота у младости. Да ли је при томе нешто прећутао, намерно или нехотице, не могу да знам. Наше приче о догађајима и сами догађаји никада нису исти, никада се не подударају, ми само покушавамо, са мање или више успеха, да приче приближимо догађајима, да смањимо размак између њих. Тако је, чврсто у то верујем, хтео и мој пријатељ. У његовом приповедању није, чини ми се, изузев можда на самом почетку, било никаквог унапред смишљеног реда, него би се он у неком тренутку, изговарајући једну реченицу, повео за звуком или посебним значењем неке речи у њој, што би његов дух одвело у другом правцу, који би такође, не доспевши

до краја, напустио ради неке треће мисли, што ми је све било веома тешко да пратим и због чега сам каткад прекидао његов говор и молио га да ми понови речено или да ми појасни, како бих могао да ваљано забележим. Тако смо, на крају, имали пред собом многе исписане листове, раширене свуда по соби, на столу, на комоди, па и по поду. Неред у њиховом распореду одговарао је неред у њиховог садржаја. Били би потребни дуги дани стрпљивог рада да се та збрка колико-толико разреши, да се, преписујући и групишући првобитне забелешке, у један низ смислено повежу догађаји и животне епизоде, и скоро да сам одлучио да тако и поступим, да причу самерим временском току на који се односи, али пресудило је страховање да бих при томе чинио другачије, можда чак и супротно од намера мога пријатеља. Стога пуштам његове речи да саме говоре и саме себе заступају, по цену да се понека нит приповедања никада не доведе до краја, или да се неки њени делови понове на неком другом месту. Да будем још прецизнији, једино што сам додао исповестима свога пријатеља као олакшицу онима који једном пожелеле да прођу кроз овај спис, јесте подела на колико-толико тематски заокружена поглавља са засебним насловима – и ништа друго.

Остављајући, дакле, записе у оном облику у којем су настали, свестан сам да постоји и опасност да забележено казивање читаоцима покаткад буде више

налик брбљању неког чудака безнадежно потонулог у своје фантазије, него животопису стварне особе. Усуђујем се такође да кажем да такво разумевање, на један неугодан начин, не би било сасвим погрешно. Јер мој пријатељ, капелник Књажевске српске банде, именован Јосиф Шлезингер, дошао је к мени, у Осек, у стању очевидног душевног растројства, што је могло да утиче на садржај приче коју ће ми испричати. Зато ћу, пре него што му препустим да говори о своме животу, описати како је изгледао наш сусрет, те ће и читаоцима бити познате околности под којима је настао овај спис, околности због којих у њему, иако садржи низ живих детаља и допушта да стекнемо јасну општу слику, још увек остаје подоста недореченог, прескоченог, много празних места, па и покоја права загонетка. Такође ћу, на самом крају, у најскромнијем обиму допунити његову причу и изнети нека запажања о његовом укупном раду и утицају, онолико колико је потребно да се успомене о којима је приповедао заокруже и да се са њима повежу каснији догађаји.

МИРНО ВЕЧЕ У ОСЕКУ

Дан је већ истицао, на западу су високи, танки облаци мењали боју, најпре у различите нијансе загасито црвене, па у љубичасту и на крају све тамније модру, која се стапала са модрином неба. Небо нигде није тако широко и тешко као у Панонији. Треба бити посебно саздан да се поднесе та ширина која као да се ничим не окончава, наговештај бескрајне празнине која окружује постојање. Ветар који је целога дана снажно дувао уз реку, примирио се и готово да је стао. Мало кога је било на улицама. Град је чекала још једна мирна ноћ. Али не и мене, само што о томе, наравно, ништа нисам знао. Седео сам за вечером када се зачула лупа на вратима. Не куцање, не два-три одлучна ударца звекиром, него брзо и јако млатаранье песницама. Госпођа удова Гергељ, моја домаћица, подигла је главу и забринута ме погледала. Својим изражајним лицем успевала је без изговорене речи да саопштава понекад и веома сложена значења. Не, никога не очекујем, рекао сам, и уместо ње, јер видео сам да је изненађена, чак заплашена буком, пошао да видим ко то тако сумануто лупа.

Провирио сам кроз прозор и видео неког човека, заогрнутог тамном кабаницом и капуљачом, иако није падала киша, како стоји пред кућом. „Добро вече“, назвах му, „могу ли нешто помоћи?“ А он се окрену према мени и, гласом у којем се могло осетити олакшање, изговори моје име. „Кухач, отвори, ја сам.“ Препознао сам глас свога пријатеља. „Јосифе, зар си то ти? Откуда овде?“ И, не чекајући одговор, стрчао сам до капије, откључао је и примио га унутра. Госпођа Гергељ је стајала у дну ходника, пред вратима кухиње, с великом кутлачом у руци, намргођена и спремна, ако је потребно, да се бори. Насмејао сам се том призору и рекао јој да је све у реду, и замолио да постави још један тањир, јер ће гост са нама вечерати. А после вечере да припреми за конак собу у поткровљу. Она ме је послушала, али је ипак с неповерењем повремено бацала поглед ка мом пријатељу, а овај ју је исто тако гледао испод ока. Нису се раније срели; госпођа Гергељ је тек последње две године водила моје домаћинство.

Док смо вечерали, на моја запиткивања пријатељ је одговарао шкрто, у свега неколико речи, или само климањем главе. Било је очигледно да се са њим десило, или се још увек дешава, нешто чудно. Изгледао је уморно, исцрпљен мање физичким напором, а више нечим што се одвијало у његовој глави, остајући другима недоступно. Био је веома напет, трзао се на звуке који су долазили споља, а у једном тренутку је

просто скочио са стола и стао да провирује кроз прозор, види ли се нешто напољу, на улици. Као да се од некога, или нечега, крије, помислио сам и, показаће се, нисам био далеко од истине. Мало се откравио тек када сам га повео у собу у којој ће, како сам мислио, заноћити. А испало је да ту собу обојица нисмо напустили цела три дана, осим када бисмо, ради себе, ишли у двориште.

„Фрањо“, рекао ми је чим смо остали сами, „де сиће се нешто страшно.“ „Како то мислиш“, упитао сам. „Шта ће се догодити?“ „Нешто ужасно. Не сада. Не овде. У Београду. Ускоро.“ Изговорио је то веома узбуђеним, дрхтавим гласом. И читав његов изглед одражавао је стање у ком се налазио. Главе погнуте и увучене у рамена, с погледом који се тешко провлачио испод већа, лица потамнелог, скоро маслинастог.

„Зато сам и дошао“, наставио је испрекиданим реченицама. „Потребна ми је твоја помоћ. Да сачиниш мој животопис. Да објасним, да се оправдам. Ти ћеш то моћи. Ти ме добро познајеш. А ја ћу ти све говорити како је било. И још једно те молим. Да сутра ујутро твоја домаћица оде у полицију. Да пријави да сам дошао и одсео код тебе. Важно је да се зна да сам овде.“ Мој пријатељ је био у таквом стању духа, да нисам желео нити да му противречим, нити да га превише испитујем о разлозима за тај захтев, него сам, претпостављајући да ће га то умирити, потврдио да

ће госпођа Гергељ изјутра, пре било чега другог, отићи до градске управе и пријавити његов боравак.

Веровао сам да је разлог због ког му је важно да буде одмах пријављен, тај што је приликом последњег доласка у Осек, пре неколико година, био приведен као странац, пристигао из Србије, без пријаве боравка, и после краћег испитивања, иако су сведоци, а међу њима мој покојни отац и ја, потврдили да је реч о познатом музичару и гардијском официру, а не шпијуну или некаквом агенту који ће подбуњивати српско становништво, царева поданике, послан првим бродом за Земун, а потом преко Саве, у Србију. На списку је, само толико је хтео да каже полицијски службеник. О каквом списку је реч, питао сам, али нисам добио одговор. Мој пријатељ сигурно не би хтео да се тако нешто понови.

Нисам могао ни да помислим да је иза те његове жеље стајало нешто прилично другачије, што ћу схватити тек неколико дана касније, непосредно пред његов повратак у Београд. Приметивши да се поглед мога пријатеља унеколико разведрио када је чуо моје обећање, решио сам да одмах удовољим и другој његовој жељи, па сам дохватио перо и мастило, узео арак хартије, сео за сто и рекао: „Почни“.